

EL BRASIL,

EN EL CAMÍ DE LA SUPERACIÓ DEL DEUTE EN EDUCACIÓ

Fátima Silva

Professora, secretària de relacions internacionals de la Confederació Nacional dels Treballadors de l'Educació (CNTE) i vicepresidenta regional de la Internacional de l'Educació per a l'Amèrica Llatina (IEAL)

La darrera dècada, que abraça l'experiència del govern democràtic i popular al Brasil, de primer amb Luiz Inácio da Silva (2003-2010) i ara amb la seva successora, Dilma Rousseff (2010-2014), ha estat marcada, principalment en l'esfera federal, per l'ampliació del dret a l'educació i pel diàleg social amb els educadors i la comunitat escolar.

Amb tot, l'estat brasiler encara necessita més inversions per a poder ampliar l'oferta educativa pública –sobre tot pel que fa a la primera infància i a l'ensenyament superior–, així com també per a eradicar l'analfabetisme –hi ha

14 milions d'analfabets literals i prop de 28 milions d'analfabets funcionals–, per a valoritzar tots els treballadors de l'educació –especialment els de l'educació bàsica–, per a revertir la lògica neoliberal àmpliament emprada en els currículums escolars i per a elevar la qualitat de l'ensenyament amb la regularització del flux escolar i la millora de les condicions d'aprenentatge a totes les escoles del país.

A pesar dels límits imposats pel Pacte Federatiu a l'actuació del govern central en l'educació bàsica de primària i secundària –que concentra el major contingent d'estudiants en les xarxes estatals i municipals (41,1 milions l'any 2012)–, l'Estat ha anat ampliant, de ma-

El que es busca és empètir la ciutadania, reduir-la a l'obediència acrítica.

Modificacions en les idees i en les pràctiques que s'expliquen com a insignificants, no substancials, però són transcendents i no seran transitòries, sinó permanents.

nera gradual, la seva participació en aquests nivells educatius, malgrat que el problema de la qualitat continua sent un repte per a les polítiques pedagògiques i de finançament de l'educació.

Pel que fa al finançament, el govern de Lula aconseguí ampliar del 3,9 fins al 5,1 el percentatge de PIB nacional invertit en l'educació pública, però el percentatge encara és insuficient en vista del deute històric del país amb aquesta política pública.

A més del seu alt nivell d'analfabetisme, el Brasil té prop d'un 20% dels seus estudiants amb un desfasament edat-any escolar. L'Estat atén només un 25% de les matrícules d'ensenyament superior, no obstant això, el Programa Universitat per a Tots (Prouni) ja ha concedit més d'1,2 milions de beques a estudiants de pocs recursos econòmics en facultats privades. Aquesta associació pública i privada ha esdevingut la sortida més habitual per a suplir els colls de botella de l'atenció pública educativa al Brasil, i CNTE i altres moviments que actuen a l'àrea d'educació consideren que l'alternativa té límits, perquè no es perdin de vista les inversions públiques a l'educació pública.

L'any 2012, el Suprem Tribunal Federal considerà constitucional la Llei de Quotes Racial i Socials per a l'accés a la universitat pública, aprovada durant el govern de Lula. Al Brasil, l'ensenyament superior públic és gratuït i les places són ocupades de manera majoritària per les classes més afavorides –que posen els seus fills a les escoles privades de nivell elevat per a competir en millors condicions en la selectivitat de les universitats públiques, que a la vegada mantenen l'excel·lència de l'ensenyament al país. Amb la nova llei, amb una durada de deu anys, un 50% de les places a les universitats públiques passaran a destinar-se a negres, indis i estudiants que van acabar l'ensenyament mitjà a l'escola pública. Aquesta és una altra important acció per a anivellar l'oportunitat entre races i classes socials en un país marcat per innombrables desigualtats.

Veient les demandes educatives acumulades, el moviment de l'educació aconseguí convèncer la Cambra de Diputats, el 2012, per a aprovar l'informe sobre el Pla Nacional d'Educació (PNE) amb una inversió mínima estimada en un 10% del PIB en l'educació pública, durant la propera dècada. En un primer moment, el govern havia proposat un 7% del PIB, llavors transigí fins a un 8,2% i finalment acceptà la proposta dels moviments socials. Ara el projecte del PNE es tramita en el Senat, i el govern defensa, amb el suport de la societat, la destinació dels canons del petroli de la capa pre-sal (nova riquesa natural descoberta recentment en el litoral brasiler) per al finançament de l'educació.

Tot i que la presidenta Dilma Rousseff ha defensat amb vigor la destinació dels recursos del petroli per a l'educació, el Congrés Nacional ja li ha infligit una gran derrota en rebutjar, al final de 2012, un projecte de llei defensat pel govern que destinava un 100% dels recursos del petroli per a educació. Amb el suport de governadors i batlles, els diputats aprovaren un text que dona àm-

plia llibertat als ens federats per a gastar els recursos provinents dels canons. El govern reaccionà amb el veto d'una part del projecte i la presentació d'una mesura provisional amb una redacció que no va agradar als moviments socials. I el debat sobre aquesta qüestió crucial per al futur del país tornarà aparèixer l'any 2013 i exigirà una intensa mobilització per tal d'assegurar una millor manera d'invertir les riqueses del petroli.

El debat sobre el finançament de l'educació al Brasil va de banda a banda amb una mesura aprovada pel president Lula i aprovada pel Congrés l'any 2009, que es refereix a l'aprovació de la 59a esmena constitucional, que preveu universalitzar les matrícules a l'educació bàsica fins al 2016. Els principals deficients de matrícules es concentraren a l'educació infantil –tot i que les escoles no formen part de l'obligació constitucional–, on només un 20% dels nins de 0 a 3 anys van a escola, i en l'ensenyament mitjà, que compta amb poc més de la meitat dels joves entre 15 i 17 anys matriculats en aquesta etapa de l'ensenyament.

La plataforma de la presidenta Dilma té previst construir sis mil noves escoles fins al 2014, i el govern intenta fer viables més recursos per assolir aquest objectiu. En l'educació preescolar, la taxa d'atenció a la població entre 4 i 5 anys és d'un 85%, i el país ha d'assolir l'objectiu de l'esmena 59 de manera conjunta amb l'ensenyament fonamental (de 7 a 14 anys), que ja té un 97% d'universalització de les matrícules. Pel que fa a l'ensenyament mitjà, el govern federal n'estudia una nova reformulació amb els estats, que són els que compleixen la prerrogativa constitucional d'oferir aquesta etapa de l'ensenyament. De moment, cap proposta consistent ha estat presentada, a pesar que l'Estat ja hagi triplicat, des de l'any 2006, la seva xarxa d'escoles tècniques i professionals, que també ofereixen cursos tecnològics de nivell superior.

En total, el sector públic atén un 86% de les matrícules a l'educació bàsica, però el país encara té 1,3 milions de nins i joves entre 4 i 17 anys fora de l'escola, la majoria d'ells víctimes del treball infantil; la inversió per càpita en el nivell bàsic és 5,5 vegades menor que la de les universitats públiques; la renda mitjana anual dels professionals del magisteri, que actuen a l'escola bàsica, correspon a un 40% de les altres categories amb el mateix nivell d'escolarització; i les profundes desigualtats regionals agreugen encara més el problema de la qualitat de l'educació en el nostre país de dimensions continentals.

Amb la intenció d'afrontar el problema de l'equitat, l'any 2006, el president Lula envià al Congrés una proposta d'esmena constitucional (núm. 53) tot prevenint l'ampliació del Fons de Manteniment i Desenvolupament de l'Ensenyança Fonamental i de Valorització del Magisteri –fruit de la política neoliberal, que atenia només les matrícules de 7 a 14 anys– per a un fons de cobertura de tot l'Ensenyament Bàsic (Fundeb), que abraça tots els estudiants de 0 a 17 anys i els adults que no tingueren accés a l'escola primària i secundària a l'edat escaient.

Juntament amb el Fundeb, que passà a disposar de més de cinc mil milions de dòlars anuals com a complement del salari base nacional del magisteri, amb l'objectiu d'igualar d'una manera mínima la remuneració inicial (i mitjana) del professorat, lligant el salari base a la formació inicial, a la càrrega horària de treball i al pla de carrera dels educadors.

A pesar que la concepció del salari base nacional és positiva, molts gestors públics insisteixen a no complir-la, i una de les lluites principals de la CNTE i dels seus sindicats afiliats, d'ençà de l'aprovació de la llei federal del salari base, l'any 2008, consisteix a exigir-ne el compliment efectiu a les administracions públiques estatals i municipals. Aquest any 2013, la CNTE ja ha convocat una vaga nacional en defensa de la llei del salari base per al període del 24 al 26 d'abril, coincidint amb les activitats de la Setmana d'Acció Global pel Dret a l'Educació.

El salari base del magisteri, malauradament, pateix la trista tradició brasilera de desatament a les lleis socials i, a més, dues vegades, grups de governadors reivindicaren al Suprem Tribunal Federal la inconstitucionalitat de la llei federal, però foren derrotats en ambdós intents. Per la seva banda, la categoria es manté compromesa en la seva lluita pels seus drets, i només l'any 2011, 17 dels 27 estats de la federació desencadenaren vagues i centenars de municipis també paralitzaren les activitats escolars amb la reivindicació del compliment de la llei del salari base, que preveu encara la destinació a un mínim d'un terç de la jornada del professorat per a les activitats fora de l'aula –preparació de classes, correcció d'exàmens i tasques, reunions pedagògiques entre professionals i amb les famílies, formació permanent, etc.

Una altra qüestió sensible en el camp de l'educació i que mereix destacar-se es refereix al flux escolar, que és bastant irregular al Brasil. En l'intent de millorar els indicadors socioeducatius, molts gestors públics han adoptat el sistema de cicles, però el confonen amb

l'aprovació automàtica, i passen d'aquesta manera a corroborar una proposta pedagògica distinta de la que desitgen els treballadors de l'educació, que defensen els cicles com a alternativa per a noves formes de treball amb els alumnes, d'organització dels espais i temps escolars i d'avaluació pedagògica.

Un altre punt polèmic del país es refereix a les matrius curriculars de les escoles i dels cursos de formació del professorat, dirigides d'una manera àmplia cap a la visió de les competències –herència del neoliberalisme i que els governs democràtics del país (i de la regió llatinoamericana) han tingut dificultats d'afrontar de forma satisfactòria. Els projectes educatius segueixen lligats a sistemes nacionals d'avaluació que, a la vegada, se sostenen en exàmens estandaritzats – amb el focus posat en continguts reduccionistes i que mesuren aptituds exclusivament per al mercat laboral. En aquest sentit, la CNTE està implicada en el projecte de la Internacional de l'Educació per a Amèrica Llatina (IEAL), que preveu discutir nous models pedagògics per als països de la regió, a la llum de les seves realitats i de les perspectives de projectes de societat per a un futur pròsper per a tothom, pautat en la integració regional, en la pau i en la felicitat.

Una iniciativa bastant positiva, adoptada d'ençà del govern de Lula, és la realització periòdica de conferències municipals, estatals i nacionals d'educació, que són veritables fonts socials de polítiques públiques per a l'educació. Es tracta d'una experiència enriquidora, sobretot des del punt de vista de la democràcia participativa en l'educació, que la CNTE recomana als països que encara no han adoptat aquesta alternativa de diàleg social. La Conferència Nacional té lloc cada 4 anys i ve precedida d'etapes en els municipis i estats. Amb ella també s'ha creat el Fòrum Nacional i els Fòrums Estatals d'Educació, instàncies que, a més d'organitzar les conferències, promouen la inducció de polítiques públiques de manera conjunta amb els òrgans de govern encarregats de la gestió educativa.